

Joystick, Feministiskt Perspektiv & Index

Anmälda av HÅKAN GUSTAFSSON

• När *Tidskrift för Rättssociologi*, som utgavs av Rättssociologiska institutionen vid Lunds Universitet, 1991 av olika skäl lades ned – sörjd av många, däribland undertecknad – uppstod för alla rättssociologiskt intresserade ett akademiskt svart hål. Detta vakum kunde tyvärr inte fyllas av andra tidskrifter, även om några rättssociologer fortsättningsvis publicerade sig i *Retfærd* och *TfR*.

Efter åtskilliga år har ur samma källa sprungit fram en ny tidskrift med det tämligen kryptiska namnet *Joystick*. Artiklarna är på engelska och uppenbarligen är syftet att sätta svensk och skandinavisk rättssociologi på världskartan. I en *Declaration of Intent* anger redaktörerna Bo Carlsson och Håkan Hydén syftet med tidskriften: "By starting this netjournal we intend to present a medium which contribute to fast scientific discourse as well as present the ongoing discourses of Scandinavian sociology of law at an international arena. We will have no claim that the presented essays online will be brought forward as substantially developed analysis. On the contrary, by presenting prematurely works, the discourse will proceed in order to scrutinise and improve the reasoning and the analysis." I en artikel framkommer att tidskriftens hela beteckning är *Joystick: Scandinavian Netjournal for Sociology of Law* – denna väsentliga information bör naturligtvis redan fram-

träda på hemsidan. Tidskriften existerar alltså inte i verkligheten, utan har med andra ord en virtuell existens – det är en 'netjournal' på Internet med 'online essays.' Adressen är:

<http://www.soc.lu.se/joystick/Sidebar.html>

I detta första 'nummer' lanserar Håkan Hydén sin syn på rättssociologins specifika framtida identitet och dess särskilda kunskapsfält, nämligen ett fokus på *normer*: normstudiet utgör, enligt Hydén, själva kärnan i rättssociologins tvärvetenskaplighet. Begreppet 'norm' skall här inte inskränkas till *rättsliga* normer och regler, utan bör i en pluralistisk värld förstås i bredast möjliga mening som en bland flera normtyper. Och i väntan på del III, 'Rättssociologi som normvetenskap', i den aviserade hydénska trilogin – del I 'Rättssociologi som rättsvetenskap' (Lund, 1998) och del II 'Rättssociologi som emancipatorisk vetenskap' (utges 1999) – får vi hålla oss tillgodo med artikeln *What is Sociology of Law?* där Hydén således redogör för normvetenskapens grunddrag.

Klaus Ziegert, som vid olika tider varit knuten till Rättssociologen i Lund, hyser i sitt bidrag *The Double Modality of Law and Swedish Sociology of Law* stort hopp till 'svensk' rättssociologi – han menar att den till och med är världsunik (!) och ett 'drivhus' för forskning. Detta beror på det

svenska rättssystemets särställning i samhället, vilket skapat distinkta drag i forskningen. Ziegert menar dock att den svenska rättssociologins 'privileged provincialism' bör brytas och globaliseras.

Olli Sorainen behandlar i sin artikel *The Contractuality of the Job-Seeking Plan* de i kontraktsform individuella planer som i Finland upprättas för arbetslösa. Sorainen ställer sig kritisk till själva kontraktstänkandet i vilket ligger såväl ekonomisk marknadslogik som juridiska föreställningar om individens frivillighet, autonomi, reciprocitet mm. Varför tala om kontrakt, när det i själva verket är en skärpning av villkoren för den arbetslöse?

I *A Short Contribution to the Questions of Cyberspace and Cyberlaw* analyserar Bo Carlsson IT-samhällets nya rättsliga situationer. Utmaningen för rättssociologin berör de allt snabbare förändringarna i tids- och rumsuppfattningen, förståelsen av (rätts)subjektet och dess identitet, ifrågasättandet av nationalstaten och därmed möjligheten till social kontroll och rättslig styrning. I cyberspace/cyberlaw framväxer visserligen nya icke-auktoritära kommunikationsformer, men informationsmakt och ohederlighet frodas jämsides. Samtidigt ställer IT enorma krav på medborgarnas kommunikativa deltagande och förmåga att påverka, vilket gör Internet till en demokrati-fråga – skapas en informationsaristokrati eller en digitaldemokrati?

Den 6 november 1998 avled rättssociologen Niklas Luhmann autopoietiskt av hyper-cykloid själv-referens: hans öppna sub-system har för alltid stängts. Reza Banakar har i *A Tribute to Niklas Luhmann* skrivit en nekrolog över denna systemteoretiska gigants betydelse för rättssociolo-

gins utveckling och det radikala teoretiserande vilket gjorde honom känd som en rättssociologins 'trouble-maker.'

I *News & Views* informeras om två nya böcker: Bo Carlssons 'Social Steerage and Communicative Action: Essays in Sociology of Law' och Reza Banakars 'The Doorkeepers of Law.' Under *Reviews* recenseras Pierre Bourdieus 'Om televisionen' av Måns Svensson och Charlotte Wedin anmäler 'Law and Legality: The Testament of a China Watcher' av Lazlo Ladany. Sektionen *Chat Events* som skall förverkliga en virtuell global kommunikation rättssociologer emellan är tyvärr ännu ej öppen; däremot är det möjligt att kommentera artiklarna. Gör det!

- *Feministiskt Perspektiv*, som utges av Institutionen för Kvinnovetenskap vid

Göteborgs universitet, ägnar nummer 2 1998 åt 'tema juridik.' Det är en samling tämligen korta artiklar (vissa av dem finns online på www.wmst.gu.se) som för en icke-juridisk läsekrets ger inblick i några av den feministiska rättsteorins ämnen – men icke desto mindre är den av intresse även för juridiskt bevandrade. Det är alltid intressant när jurister skriver i andra sammanhang än i specifikt rättsliga, såsom i denna mer tvärvetenskapligt sinnade utmärkta tidskrift.

Numret öppnas av Lotta Wendel som placerar ett *Kvinnligt perspektiv på rätten* i ett historisk sammanhang; från den marxistiska ideologikritiken under 1960- och 70-talen (läs: Karin Widerberg) över problematiseringen av könet som kategori, exemplifierat av Kirsten Ketschers olika perspektiv, till dagens rättsvetenskapliga 'feminismer.' I den senare utvecklingsfasen framhåller

postmodernistisk feminism pluralism och mångsidighet samt ifrågasätter rättssystemets och rättssubjektets enhetlighet. Lotta Wendel avrundar även temanumret med en kort personligt hållen krönika – *Vilket kön har en jurist?* – där könsidentitetens juridiska rollspel överraskar krönikören själv.

Gudrun Nordborg bemöter i artikeln *Gemensam vårdnad – för vems skull?* det svenska förslaget (prop 1997/98:7), att domstol skall ges rätt att döma till gemensam vårdnad även då en förälder motsätter sig det. Nordborg menar att förslaget utgår från idealiserade föreställningar om jämställdhet i familjen. Genom att jämföra verkligheten med juridiken konstaterar Nordborg, att faderns roll stärkts utifrån manliga värderingar, framför allt i förslaget att moderns sk umgängessabotage möter påföljder, medan faderns sk umgängesvägran saknar sanktioner. Umgänget är frivilligt för föräldern, men en plikt för barnet: barnet har därmed ingen rätt till umgänge, utan umgängesrätt är de facto en fadersrätt. Barnets bästa är en könsmaktsfråga.

Den svenska propositionen Kvinnofrid varmed det nya brottet 'grov kvinnofridskränkning' infördes får, såvitt jag kan bedöma, välriktad kritik av Helena Sutorius. Hon hävdar i artikeln *Det bidde bara en tumme...* att då man inte gör avsteg från traditionellt straffrättstänkande, är det blott en 'ytanpassning' varvid brottsrubriceringen endast utgör en 'semantisk' förändring.

I *Den grundlagsskyddade rätten att utnyttja – om tryckfrihet och pornografi* lyfter Sari Kouvo fram rättighetskrocken mellan grundlagarnas jämställdhetsmål och yttrandefrihet. Kouvo menar att pornografin hamnat i en gråzon, eftersom den inte anses

skyddsvärd men heller inte värd undantag från tryckfrihetens syfte. Den könsneutrala regleringen döljer därmed såväl pornografins sexistiska karaktär som den förmenta könsneutrala rättighetskollisionen.

Eva-Maria Svensson utvecklar Kouvos tematik i sina två bidrag *Könsdiskriminering med lagens skydd* samt *Skyddslagstiftning – för vem?* I den förra står könsdiskriminerande reklam kontra tryckfrihet i fokus, där jämställdhetsmålen får en underställd position i relation till övriga grundlagar: skyddsintresset för kvinnor anses icke skyddsvärd. I det senare bidraget resonerar Svensson rättsteoretiskt kring skyddslagstiftningen och menar att utgångspunkten måste vara att betrakta den ojämna partsrelationen i dess helhet: vem är referenspunkten, vem är den starke, den osynliga, den andre? I motsatt fall leder en fokusering på enbart den svagare parten, till ett normerande och stigmatiserande som låser denne i en underordnad ställning.

I temanumret inryms även två recensioner. Pernilla Keinestam har läst Gudrun Nordborg (red.) 'Makt och kön: tretton bidrag till feministisk kunskap' (1997) med kunskapskritiska glasögon och menar att definitionen av kunskap inte blir mindre problematisk för att den formuleras av kvinnor. Eva-Maria Svenssons avhandling 'Genus och rätt: en problematisering av föreställningen om rätten' (1997) recenseras av den finska rättshistorikern Anu Pylkkänen som finner avhandlingen i vissa avseenden problematisk.

Sammanfattningsvis ett ganska behändigt, billigt (40 SEK) och upplysande exemplar som torde lämpa sig särskilt väl för nyantagna juris studenter på grundkurserna.

• Allt sedan Platon fördömde den efterbildande bildkonsten har rätten haft problem med konsten – och konsten med rätten. Och just denna problematik, *Art and Law*, är temat för en (bilingual swedish/english) konstitidskrift, nämligen *Index – Contemporary Art and Culture* nummer 3-4 1998, vilken innehåller ett tiotal artiklar på temat. Tidskriften rör sig i gränslandet mellan konstens provokativa gräsupplösningar och rättens ofta arbiträra gränsdragningar. Den ena disciplinen syftar till att ifrågasätta gränser, den andra att sätta dem. En schablon lyder: konst är ren frihet, lag är rent tvång. Schablonen är inte mer än just en schablon, eftersom rätten också möjliggör konstens frihet liksom konsten har ett moraliskt ansvar.

Några artiklar problematiserar just konst(när)ens ansvar. I dialogform diskuterar Erika Johansson-Cowell och Lena-Kim Arctaedius-Svenungsson ett *Porträtt av en barnamörderska*, dvs Marcus Harveys målning *Myra*. Målningen, som orsakade skandal i England 1997, framställer ett porträtt av barnmörderskan Myra Hindley med hjälp av avtryck från små barnhänder, symboliserandes de barn hon brutalt torterade och mördade. Skulle målningen visas eller inte: här står ju nämligen de anhörigas integritet mot Harveys konstnärliga frihet. Skall barnens anhöriga såras ytterligare på bekostnad av Harveys strävan efter uppmärksamhet? Problemet är naturligtvis om det är önskvärt att lagstifta mot anstötligt omoralisk konst eller om konsten i namn av yttrandefrihet kan fränsäga sig ett moraliskt ansvar – men kanhända konstnären har ett individuellt etiskt ansvar för sina handlingar. Rättslig censur eller moralisk självcensur?

Sveriges stora konstbråk under somma-

ren 1998 orsakade mycket skrivelser, då fotografen Donald Mader visade nakenbilder på unga pojkar – var detta pedofili eller konstnärlig provokation? Under debatten var både konstnären och curatorn tysta, men först sedan utställningen saboterats av nynazister återopade de sin yttrandefrihet. I några andra liknande fall är Mårten Arndtzén i artikeln *Provokation – en konstnärlig rättighet?* kritisk till konstnärens yttrandefrihet som inte sällan legitimerar total ansvarsfrihet: det är, enligt honom, inte bara publiken som har ett ansvar i att förstå samtidskonsten, utan konstnären har själv ansvar för *vad* som framförs och *hur*. Om dialogen med allmänheten uteblir förvanskas demokratins grundbult, yttrandefriheten, och blir politiskt destruktiv.

Personligen menar jag att såväl konstnären som konsten bör ha en provokativ roll och håller därför med Roxana Marcoci som i den intressanta artikeln *Censurens antinomier: fallet Zbigniew Libera* motsätter sig en konsensuell etik, vari politisk korrekthet och polemiska frågor neutraliseras. Varje emancipatoriskt projekt handlar om att splittra konsensus, att väcka debatt och att upplösa de normer som privilegerar en viss sorts moralisk förståelse. Marconi väver samman dessa frågor med censurens roll och de liknande argument som framfördes i Danmark 1996, när den polske konstnären Zbigniew Libera skapade rubriker. Han producerade och ställde ut egna versioner av danskarnas kära leksak, *Legó*, i en svit betitlad *Legó Concentration Camp Set*, komplett med baracker, krematorier och fångvaktare. Enligt konstnären är leksaker maktsymboler där ett mikrosystem av makt bildas och särskilt Legos rationella lekstruktur gav associationer till koncentra-

tionslägrets disciplinerande arkitektur. Naturligtvis försökte Legogruppen stämma Libera, vilken dock inte ville 'missbruka' Legos varumärke eller göra leksaker av För-intelsen, utan skapa en moralisk produktiv provokation kring barnuppföstran, barnlekar och barns disciplinering. Stämmingsansökan drogs tillbaka och konstverket köptes av ett judiskt museum i New York.

Den största behållningen är artikeln *Konsten framför lagen* av Sven-Olov Wallenstein, som visar oss vägen till estetikens intima relation till lagen och hur både rättsens och estetikens autonomi formuleras inom Kants epistemologi. Det är den förskjutning där människans moraliska autonomi relaterar sin frihet till lagen. I det estetiska omdömet juridiktionskraft knyts förnuftet samman: både lagen och konsten lyder därmed under förnuftets domstol menar Kant. Här framträder en spänningsfull treparts-konstellation av olika juridiktionskrafter – rätten, filosofin, estetikerna – med uppkomst i Kants tänkande.

Konsten (för)blir i kantsk mening konst genom att stå utanför lagen, i ett oberoende av legalitet. En konst som åberopar legalitetens regler upplevs som amoralisk i förnekandet av sin egen frihet: konstens moraliska plikt är rentav att överskrida legalitetens gränser. Konstverket beskriver därmed två samtidiga rörelser: för det första i dess potential att utmana konventionerna och att ständigt överskrida tabun och den goda smakens legalitet; för det andra i dess egen status som estetiskt objekt, att testa sin egen lag: vad är konst? är även detta konst? Oklarheter i verkets konststatus (jfr Mader, Libera och Harvey) uppfattas ofta som 'missbruk' av konstens frihet och leder ofta till ett moraliskt ifrågasättande av konstnä-

rens 'verkliga' syfte och lika ofta ett rop på legalitetens uttryck – lagstiftning eller censur. Om estetikerna relaterar till legaliteten är emellertid inte lagen oproblematiserad: inte heller legaliteten uttöms av juridiken, tvärtom är dess juridiktions beroende av etik, teologi, psykoanalys och estetik.

Förutom att vara en informativ artikel om aboriginsk konst, visar Sofie Sweger vad som sker när *Aboriginsk konst och copyrightlagstiftning* kolliderar. Den västerländska copyrightlagstiftningen baseras på två kriterier: den enskilde upphovsmannen och verkets originalitet. Aboriginsk konst kan inte uppfylla någotdera kriterium, eftersom måleriet är en reproduktion av vissa kollektivt ägda mönster/figurer. Målningarna är aktiva betydelsebärande kulturella tecken som speglar det aboriginska samhällets sociala organisation. Själva måleriet är en rituell akt som i sig framställer rättigheten eller skyldigheten att måla, dvs att befästa kulturvärden. När därför aboriginsk konst uppmärksammas, ökar aboriginernas möjlighet till ökad kulturell förståelse och respekt för sina rättigheter. Men eftersom verken inte kan skyddas av existerande copyrightlagstiftning, har aboriginernas konst kommersialiserats av västvärlden – en exploatering inte bara av deras konst, utan i lika hög grad en stöld av deras kultur. Juridiken koloniserar konsten...

PoYin AuYoung beskriver i *Sign Bites* hur konstnärgruppen REPOhistory samarbetat med ideella advokatgrupper i New York för att via sk 'civil disturbances' ge svaga sociala grupper tillgång till det offentliga rummet och provocera fram debatter om rättvisa (<http://repo.history.xs2.net>). Konst i form av trafik- och gatuskyltar berättar de marginaliserades historier och redovisar

kontroversiella rättstvister. Genom denna juridisk-konstnärliga symbios ifrågasätts privatiseringar av sjukhus, rivningar av låginkomstbostäder, polisbrutalitet mm. Den aktivistiska hållningen för representationens politik; för konstens del i ett undersökande av de symbolordningar som givit de underepresenterade röst eller tystat dem, för juridikens del i att direkt representera de utslagna och med okonventionella medel nå utanför rättssalarnas estetik.

En lycklig samlevnad mellan konst och juridik således...

Författarupplysningar:

Håkan Gustafsson, verksam vid Juridiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Doktorand i allmän rättslära vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet.

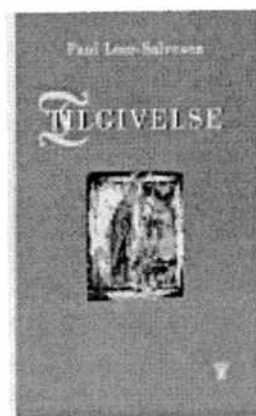
NY BOK FRA UNIVERSITETSFORLAGET

Paul Leer-Salvesen

Tilgivelse

Barn, unge og voldsofre har skrevet brev til forfatteren om tilgivelse. Dette er bakgrunnen for en analyse av fenomenet tilgivelse og av forholdet mellom gjerningsmenn og ofre. Boken henvender seg til alminnelige lesere som kjenner skylden og tilgivelsen fra sine egne liv. Den er tverrfaglig og henter inspirasjon fra både skjønnlitteratur, filosofi, teologi, psykologi og kriminologi, for det finnes ikke noe som er mer tverrfaglig enn skylden og tilgivelsen.

ISBN 82-00-12883-0
Kr. 298,-

UNIVERSITETSFORLAGET

